

EERSTE PRIJS MIDDEN-ZEELAND

Een ontdekkingsreis naar nieuw Zeeland

Bureau B+B stedenbouw en landschapsarchitectuur,
RO&AD Architecten, NIOZ

Het beraad voor Midden-Zeeland ging vooral over het wezen van ontwerpend onderzoek. Sterker nog, over de positie die ontwerp inneemt in de aanpak van actuele maatschappelijke opgaven. Die vraagstukken zijn vaak zo complex dat een brede en multidisciplinaire blik, systeembenken en creativiteit nodig zijn om tot haalbare en geloofwaardige vergezichten te komen. Op papier, zo meent de jury, dé kenmerken van een goed ontwerp (of goede ontwerpers).

In de praktijk blijkt die betekenis van ontwerp nogal eens onbegrepen. Ontwerp staat voor velen nog altijd gelijk aan het maken van plannen, eindbeelden en kaarten. Stuk voor stuk producten die precies laten zien hoe het landschap er straks uit zal gaan zien. Die kenschets van ruimtelijk ontwerp is achterhaald. Maar nog altijd blijkt de vakwereld niet in staat om de samenleving uit te leggen dat de tekeningen en verbeeldingen die ontwerpers opleveren geen blauwdrukken zijn, maar instrumenten om mogelijke en soms onvoorstelbare toekomsten voorstelbaar te maken. De jury wil benadrukken dat ontwerpbeelden in dit soort trajecten bedoeld zijn om het gesprek over de toekomst op gang te brengen en het denken los te wrikken. Ontwerpend onderzoek gaat over het verkennen van ongebaande paden en het op tafel brengen van nieuwe inzichten. Of zoals procesbegeleider Cees Anton de Vries schreef in een notitie: ‘Ontwerpers gaan mee op reis, om onderweg grip te krijgen op de problemen en het systeem te doorgronden. Vervolgens maken ze zichtbaar (door verbeelding) waar keuzes en maatregelen toe kunnen leiden.’

84

Die ontwerpreis is kenmerkend voor de twee inzendingen die in Midden-Zeeland uiteindelijk streden om de winst. Het ‘pad dat we met zijn allen moeten bewandelen om de transitie aan te gaan’ wordt door het team achter EEN ONTDEKKINGSREIS NAAR NIEUW ZEELAND omschreven als een ‘rouwcurve’. Daarin nemen we eerst afscheid van hoe we altijd hebben gehandeld en de daarbij behorende oplossingen. Vervolgens worden we langzaam voorbereid op een situatie waarin systeemherstel leidend is en het meebewegen met de natuur en het water de norm. De makers van ZEELAND, ZOUTLAND, GROEILAND spreken in dit verband van een cultureel spoor waarlangs de geesten rijp worden gemaakt voor een Midden-Zeeland dat straks zowel zoet als zout is en waar het water de drijvende kracht is. Dat toekomstige zoute Zeeland verkennen zij aan de hand van uiteenlopende maatregelen die de komende eeuw verschillende opgaven het hoofd moeten bieden. Ze gaan daarbij steeds uit van combinaties van natuurlijke processen (zoals sedimentatie en getijdenwerking) en technische interventies. Denk aan zoetwaterbuffers op de hoge rug van Beveland, een bredere duinenrij op Walcheren en klimaatadaptieve steden en dorpen. Maar ook zogenoemde wisselpolders waar het land via opslibbing meegroeit en een scenario waarbij Walcheren geleidelijk onder water komt te staan. De jury is onder de indruk van het heldere voorstel. De onderliggende principes zijn goed uitgewerkt, de wisselwerking tussen natuur en techniek beloftevol en de ingrepen voorstelbaar en legitiem. De grootste twijfel zit ‘m in de stelligheid waarmee de uitkomsten gepresenteerd worden. Als dit een verkenning is van een mogelijke toekomst, als dit de verbeelding is van een reis die je samen doorloopt, dan ogen de beelden en voorstellen te permanent. Te heftig ook. Het team laat meermaals weten dat nog veel onzeker is, maar die indruk wordt niet altijd gewekt. Met name het beeld van 2100 – waarin Walcheren wordt voorgesteld als een waterrijke archipel – roept grote twijfels op. Het kan weliswaar zo gaan, maar er zijn talloze andere varianten denkbaar. De jury had liever gezien dat op basis van het technische en natuurlijke spoor per deelgebied was uitgewerkt welke varianten de komende eeuw denkbaar en kansrijk zijn.

En daarin zit precies het verschil met EEN ONTDEKKINGSREIS NAAR NIEUW ZEELAND, de inzending die tot regionale winnaar is uitgeroepen. Bij dit team is de reis met de onbekende bestemming voelbaar en is het scenariodenken explicieter aanwezig. Dat blijkt al uit het laatste beeld over een mogelijk Midden-Zeeland in 2100. Ook dan staat Walcheren grotendeels onder water, maar de bijbehorende boodschap is klip en klaar: dit staat u mogelijk te wachten bij meer dan anderhalve graad temperatuurstijging, maar als dit een brug te ver is, is het aan ons allen om dat te voorkomen.

Ook in deze inzending is systeemherstel het uitgangspunt. Dit is vertaald naar een helder tijdspad met dito ruimtelijke ingrepen en verbeeldingen. Het principe van *reversed engineering* waarbij de jongste dam als eerste verdwijnt en de jongste polders als eerste worden ‘opgehoogd’, wekt vertrouwen. Het resultaat is een verdeling in vier fases die geleidelijk doorlopen worden en die afhankelijk van condities, ontwikkelingen en keuzes steeds tot andere uitkomsten kunnen leiden. Een eerste schot voor de boeg ligt nu voor deze Eo Wijersprijsvraag op tafel en het is opvallend hoe spannend de inzenders dat zelf vinden. Ze beseffen dat de ‘ontwerpreis’ heel anders had kunnen verlopen, zeker als ze met de Zeeuwen zelf op pad waren gegaan. Om dit punt kracht bij te zetten, stoppen ze na de presentatie hun inzending in een papierversnipperaar. De jury heeft begrip voor dit bijzondere standpunt, maar raadt het team aan om de voor deze prijsvraag behaalde resultaten toch te behouden. Juist omdat de maatregelen en beelden hout snijden. Tegelijkertijd moedigt ze het team aan om de reis zeker opnieuw te maken en roept ze de regionale opdrachtgevers op om hiervoor de juiste omstandigheden te creëren. Zo’n ‘reis’ kan en mag niet op een paar avondjes in kleine zaaltjes worden afgelegd. In plaats daarvan is een langjarig atelier nodig, met budget en een mandaat. Zodat de ontwerpers als volwaardige reisgenoten de Zeeuwen kunnen vergezellen op hun verkennings-tocht naar de toekomst.

Door de oogharen bezien voldeed ook de derde en laatste inzending ZEELANDIA aan alles wat hierboven besproken is. Het team stelt vast dat ontwerpend onderzoek nodig is om grip te krijgen op complexe vraagstukken, onzekerheden en economische en maatschappelijke tendensen. Pas dan kun je, aldus het ontwerpteam, stap voor stap verkennen hoe een mogelijke toekomst voor Midden-Zeeland eruitziet. Omdat je zo de wensen van bewoners scherp in beeld krijgt en voorkomt dat kortetermijndenken en ad-hocprojecten het landschap wel veranderen, maar geen oplossingen bieden voor de vraagstukken waarmee de regio kampt. Het is dan ook jammer dat in weerwil van deze sterke premisse de ideeën die het team presenteert soms ad-hoc en onsamenhangend aandoen. Terwijl sommige onderdelen, zoals een nieuwe stad aan het Sloe, op sympathie van de jury kunnen rekenen. De jury constateert dat de inzending onvoldoende antwoord geeft op de opgaven die voor deze prijsvraag zijn gesteld en plaatst serieuze kanttekeningen bij de argumentatie voor het versmallen van de Westerschelde en het plaatsen van een energie-eiland in de monding. Tot slot is het jammer dat het kansrijke en relevante concept van de superdelta – waarin de rivieren weer vrij naar zee stromen en de reden waarom het plan in ronde 1 was geselecteerd – niet is uitgewerkt. Daardoor blijft onduidelijk wat de consequenties zijn van een dergelijke denkrichting voor de inrichting en beleving van het Midden-Zeeuwse landschap.

85